

Nr 270.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående understöd åt småskolläraren Johan Severin Peterssons änka Thilda Petersson; given Stockholms slott den 23 april 1917.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härigenom, med återkallande av det under tionde huvudtiteln, punkten 10, i årets statsverksproposition till riksdagen avlåtna förslaget angående beräkning under nämnda huvudtitel på extra stat för år 1918 av visst belopp för småskollärares m. fl. änke- och pupillpensionering, föreslå riksdagen medgiva,

att småskolläraren Johan Severin Peterssons änka Thilda Petersson må från och med den 1 januari 1917 under sin återstående livstid, så länge hon förbliver ogift, å allmänna indragningsstaten uppbära ett årligt understöd av 300 kronor.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Alexis Hammarström.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 23 april 1917.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern SWARTZ,
 Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena LINDMAN,
 Statsråden: VON SYDOW,
 STENBERG,
 FALK,
 HAMMARSTRÖM,
 MÅRTEN ERICSSON,
 ÅKERMAN,
 CARLESON,
 HANS ERICSON,
 DAHLBERG.

 Departementschefen, statsrådet Hammarström anförde:

Understöd åt
 småskollära-
 ren Johan
 Severin Pe-
 terssons änka
 Thilda Peters-
 son.

I statsverkspropositionen till innevarande års riksdag har Kungl. Maj:t under tionde huvudtiteln, punkten 10, föreslagit riksdagen att, i avbidan på proposition angående småskollärares m. fl. änke- och pupillpensionering, för ändamålet beräkna under riksstatens tionde huvudtitel på extra stat för år 1918 ett belopp av 5,000 kronor.

När min företrädare i ämbetet den 13 januari 1917 anmälde detta ärende, yttrade han till statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden samma dag, bland annat, att förslag angående ordnandet av denna pensionering borde, för så vitt icke betänkligheter av principiell art lade hinder i vägen, föreläggas 1917 års riksdag, men att utredning i ärendet då icke vore slutförd. Sedan sagda utredning fullföljts, anhåller jag att nu få anmäla ärendet för avlåtande av framställning till riksdagen.

Jag torde då genast böra anmärka, att principiella betänkligheter mot en omedelbar lösning, vare sig definitiv eller provisorisk, av frågan i dess helhet enligt min mening för närvarande föreligga. Småskollärarpersonalens änke- och pupillpensionering sammanhänger nämligen på det allra närmaste med vissa andra spørsmål, som äro under beredning, och framför allt med frågan om en definitiv löne- och pensionsreglering för nämnda lärarpersonal. Med anledning härav hava meningarna bland de i ämnet hörda myndigheterna varit delade rörande lämpligheten av att nu företa ärendet till avgörande. Den verkställda utredningen synes mig giva vid handen, att nu förevarande pensioneringsfråga icke bör utbrytas från sitt sammanhang med övriga omförmälda frågor, utan att dessa spørsmål böra samtidigt föreläggas riksdagen. Intill dess härför erforderliga utredningar hunnit avslutas, vilket jag hoppas skall bliva möjligt inom en relativt nära framtid, torde framställning böra göras hos riksdagen för varje särskilt fall, då understöd från det allmänna påkallas åt efterlevande efter sådan avliden lärare, varom här är tal. En ansökning om understöd av allmänna medel åt änkan efter en avliden småskollärare föreligger redan, och förslag om beviljande av sådant understöd i det sålunda föreliggande fallet bör enligt min mening nu avlåtast till riksdagen.

För bedömande av detta fall och med hänsyn därtill, att liknande ansökningar sannolikt kunna även i det följande föranleda framställningar till riksdagen om understöd av ifrågavarande art, synes mig lämpligt att här lämna en redogörelse för ovanberörda pensioneringsfråga i dess helhet i det skick, den nu föreligger. I denna redogörelse kommer jag att ingå även på nyssnämnda ansökning och vederbörande myndigheters yttranden rörande densamma.

Sedan riksdagen år 1875, med bifall i huvudsak till ett av Kungl. Maj:t framlagt förslag, anvisat medel till inrättande av en pensionsanstalt för folkskollärares änkor och barn, utfärdades den 15 oktober 1875 reglemente för »folkskollärarnas änke- och pupillkassa». Från och med år 1876 hava änkor och barn efter avlidna folkskollärare ägt uppbära pension från nämnda kassa. Någon motsvarande pensionsrätt har hittills icke varit medgiven för änkor och barn efter avlidna småskollärare. Frågan om beviljande av dylik pension i det särskilda fall, som ovan nämnts, var emellertid år 1911 föremål för riksdagens prövning, och jag skall här redogöra för behandlingen av detta ärende.

I en vid 1911 års riksdag inom andra kammaren väckt motion, nr 40, hade föreslagits, att riksdagen måtte bevilja ett årligt bidrag av *dels* 300

Riksdagen
år 1911.

kronor till skolläraren Johan Severin Peterssens änka Thilda Petersson, född Larsson, att utgå så länge hon levde ogift, dels ock till Peterssens döttrar Signe Theresia Charlotta och Anna Desideria vardera ett årligt understöd av 100 kronor, intill dess de fyllt 18 år.

I motiveringen hänvisades till ett av vederbörande kyrkoherde utfärdat intyg, varigenom vitsordades bland annat följande. Petersson hade varit anställd inom Södra Hestra församling i Jönköpings län under åren 1877—1910, således icke mindre än 34 år, såsom dels småskollärare (1877—1885), dels biträdande lärare vid folkskola (1886—1896), dels ock lärare vid mindre folkskola (1897 till sin död år 1910). Under en stor del av denna tid hade han tjänstgjort såsom ambulerande lärare än här, än där i hemmen, dit småskolan varit förlagd, enär skoldistriktet varit i saknad av särskilda småskolelokaler. Peterssens löneförmåner utgjorde till en början 60 kronor årligen jämte föda och husrum. Under åtskilliga år måste han följa med än det ena och än det andra av sina skolbarn för att i deras hem åtnjuta dessa naturaförmåner. År 1885 ökades den kontanta lönen till 300 kronor, vilken avlöning år 1886 ändrades till 275 kronor kontant samt fri bostad för att sedermera under årens lopp så småningom ökas, så att han år 1910 hade i avlöning 780 kronor jämte bostad och ersättning för vedbrand. Petersson hade under många år haft en försvagad hälsa, och till följd därav hade hans tjänst de sista två åren huvudsakligen bestritts av sjukvårkarie, till vars avlöning han själv bidragit enligt lag. Med sin efterlevande maka hade han fem barn, av vilka dottern Signe Theresia Charlotta, född den 2 mars 1896, och dottern Anna Desideria, född den 11 oktober 1898, ännu vore minderåriga. Petersson hade ständigt levat under stort ekonomiskt betryck och på grund därav måst vid upprepade tillfällen anlita kommunens hjälp, varför han vid sin död efterlämnade familjen i stor fattigdom. Utsikterna syntes också vara synnerligen små för änkan att, ovan som hon vore vid grövre kroppsarbete och därtill försvagad av årslånga umbäranden, ansträngande långvarig sjukvård m. m., någonsin bliva i stånd att utan bidrag av kommunen försörja sig eller de sina.

Då det vore i ytterst sällsynta fall, manliga lärare vore anställda vid sådan skola som den nämnda, ansåge motionären, att ett riksdagsbeslut i av honom ifrågasatt riktning icke kunde bliva ett prejudikat, som innebure fara för framtiden.

Bankoutskottet, som hade att avgiva utlåtande i ärendet, fann emellertid icke tillräckliga skäl vara anförda för beviljande av understöd från statens sida i föreliggande fall och avstyrkte fördens skull bifall till motionen.

Utskottets hemställan bifölls av riksdagens båda kamrar, i andra kammaren dock efter votering, varvid 73 röster tillföllu ett under överläggningen i frågan framställt yrkande, att ett årligt understöd av 240 kronor måtte beviljas änkan Petersson att till henne utgå, så länge hon levde ogift.

Hos Kungl. Maj:t har änkan Petersson sedermera, under återopande av de under ärendets behandling i riksdagen till förmån för understöds beviljande anförda skäl samt med förmälan, att hon vore i saknad av

existensmedel, anhållit, att Kungl. Maj:t måtte åt henne och hennes omyn-
diga barn utverka pension med de i förberörda motion angivna belopp
eller med de belopp, som kunde prövas skäligen.

På grund av särskilda remisser hava utlåtanden i ärendet avgivits
den 23 september 1911 av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Jönköpings
län, som hört Södra Hestra församling och dess kyrkoherde samt veder-
börande länsman och kronofogde, och den 11 december 1911 av stats-
kontoret.

Församlingen och dess kyrkoherde samt länsmannen och kronofog-
den tillstyrkte bifall till framställningen. Av skolrådet hade vitsordats,
att Petersson under sin tjänstgöring i församlingen ådagalagt berömlig
undervisningsskicklighet, berömlig förmåga att i skolan upprätthålla ord-
ning och i övrigt leda ungdomens uppfostran samt berömligt nit och att
han fört en hedrande vandel. Kyrkoherden intygade, att av makarna
Peterssons fem levande barn endast det äldsta, en son, uppnått myndig
ålder samt att denne icke ansåges vara i stånd — åtminstone icke nämn-
värt — att bidraga till moderns och de minderåriga syskonens för-
sörjning.

Kungl. Maj:ts befallningshavande förklarade sig kunna allenast vits-
orda, att familjen befunne sig i behövande omständigheter.

Statskontoret ansåge, med hänsyn till de i föreliggande fall synner-
ligen ömmande omständigheterna, billigt, att något årligt understöd av
statsmedel bereddes änkan Petersson, och förordade fördenskull, att en
pension å 200 kronor årligen måtte tillerkännas henne, att utgå från all-
männa indragningsstaten från och med år 1912 under hennes återstående
livstid, så länge hon förbleve änka. Statskontoret ifrågasatte emellertid,
huruvida icke i detta fall borde såsom villkor för statsunderstödet uppställas,
att vederbörande skoldistrikt jämväl lämnade något bidrag, exempelvis
100 kronor årligen, till sökandens underhåll.

Till närmare utredning av spørsmålet om beredande av statsunder-
stöd åt efterlevande efter småskollärare m. fl. införskaffades genom ekle-
siastikdepartementets statistiska avdelning upplysningar rörande under år 1910
i tjänst varande och pensionerade biträdande lärares i folkskolor, lärares i min-
dre folkskolor och lärares i småskolor civilstånd och antal barn under 18 år.
Sedermera remitterades den 16 november 1915 änkan Peterssons ansökning
jänte övriga handlingar i ärendet till den av Kungl. Maj:t den 5 juli
1912 tillsatta lärarlönenämnden, vilken erhållit i uppdrag att efter verk-
ställd undersökning framlägga förberedande förslag till ny löne- och pen-

sionsreglering för lärarpersonalen vid vissa läroanstalter, däribland även folk- och småskolor.

Lärlöne-
nämndens ut-
låtande.

Med en den 18 december 1915 dagtecknad skrivelse överlämnade lärlöne-nämnden till Kungl. Maj:t sitt betänkande III angående änke- och pupillpensionering för viss lärarpersonal. I sagda skrivelse omförmålde nämnden, som i betänkandet framlade förslag bland annat angående ombildning av småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt till en småskollärarnas pensionsinrättning, att nämnden sett sig föranlåten upptaga till utredning även frågan om småskollärarpersonalens änke- och pupillpensionering samt att betänkandet utgjorde jämväl nämndens yttrande med anledning av ovanberörda ansökning från änkan Petersson. Utredningen angående förevarande spörsmål återfinnes i betänkandets kap. III, sid. 39—47 samt 87—90 och utmynnar i ett av nämnden avgivet »förslag till författning angående pensionering av änkor och barn efter avlidna småskollärare», sålunda lydande:

Änkor och barn efter avlidna lärare vid mindre folkskolor och småskolor samt biträdande lärare vid folkskolor äga rätt till pension enligt här nedan meddelade bestämmelser.

1. Rätt till pension tillkommer änka och barn efter manlig lärare, som är delaktig i småskollärarnas pensionsinrättning, så ock barn efter i denna pensionsinrättning delaktig kvinnlig lärare, som är änka.

2. I fråga i övrigt om rätten till pension och om de utgående pensionernas belopp gälla i tillämpliga delar samma bestämmelser, som i sådant avseende äro stadgade i reglementet för folkskollärarnas änke- och pupillkassa, med det undantag dock att änkepension utgår med 30 procent av den för den avlidne läraren lagstadgade kontanta avlöningen i högsta lönegraden, familjetillägg, ersättning för övertidsläsning samt för bostad och bränsle däri icke inräknade, och barnpension i förhållande härtill enligt de i nämnda reglemente stadgade grunder.

3. För den ifrågavarande lärarpersonal sålunda tillförsäkrade förmån erlagges ingen avgift.

4. Ansökningar om pension skola prövas av direktionen för folkskollärarnas änke- och pupillkassa.

5. Pensionerna utanordnas av folkskollärarnas änke- och pupillkassas medel, åliggande det direktionen för kassan att varje år hos Kungl. Maj:t till ersättning anmäla det belopp, som under näst föregående år av kassans medel utbetalts för ifrågavarande ändamål.

6. De närmare bestämmelser, som för tillämpningen av de i denna författning stadgade grunder må finnas erforderliga, meddelas av Konungen.

På grund av remiss hava yttranden över nämndens betänkande, i vad det avser småskollärarpersonalens änke- och pupillpensionering, avgivits av överståthållarämbetet och Kungl. Maj:ts samtliga befallnings-

havande, av domkapitlen och Stockholms stads konsistorium, av direktionen över småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt, av folkskolöverstyrelsen, som hört statens folkskolinspektörer och överlämnat infordrade yttranden i ämnet från kommunala folkskolinspektörer och folkskolestyrelser i städer, där folkskoleväsendet lyder under stadsfullmäktige, ävensom av statskontoret.

De flesta, som yttrat sig i ämnet, hava antingen tillstyrkt bifall till nämndens förslag eller ock förklarat sig icke hava något att mot detsamma erinra. Direktionen över småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt har emellertid uttalat en avvikande mening angående sättet för beredande av ifrågavarande pensionering. Av övriga myndigheter hava några framställt erinringar mot en eller annan punkt av förslaget.

Jag övergår nu till att närmare redogöra för lärarlönenämndens förberörda utlåtande och däröver avgivna yttranden.

Beträffande behovet av änke- och pupillpensionering för småskollärarpersonalen har ingen meningsskiljaktighet mellan lärarlönenämnden och de hörda myndigheterna kommit till synes. Om detta behov yttrar nämnden i ovannämnda betänkande, sid. 43:

Behovet av
änke- och
pupillpen-
sionering för
småskollärar-
personalen.

Att småskollärarna saknade förmånen av pension åt efterlevande anhöriga ansåge nämnden vara en av de allvarligaste bristerna i lönelagstiftningen på skolväsendets område. Med sina små löner kunde dessa lärare i regel omöjligen avsätta något för ifrågavarande ändamål. Vid sådan lärares död måste därför, där hustrun icke hade krafter nog att uppehålla den efterlämnade familjen, densamma hemfalla åt fattigvården. Att en lärare, som nedlade sitt livs arbete i det allmännas tjänst, icke skulle se någon annan utsikt för de sina, när han fölle ifrån, äro fattigvården, ansåge nämnden ovärdigt. Att ett sådant förhållande över huvud taget i vår tid existerade kunde endast bero därpå, att det gällde en liten, tillbakasatt och mycket litet inflytelserik kår. Men denna omständighet gjorde det för nämnden så mycket mera angeläget att, i den mån nämnden förmådde, söka bidra till det nu påtalade missförhållandets undanröjande. Nämnden ansåge sig alltså böra väcka förslag om åtgärder för beredande av änke- och pupillpension åt småskollärarkåren.

Folkskolöverstyrelsen har i sitt utlåtande, som är dagtecknat den 30 november 1916, yttrat sig i samma riktning:

Behovet av en ordnad pensionering av änkor och barn efter avlidna småskollärare syntes överstyrelsen vara oomtvistligt. Den kår, som här avsåges, vore, såsom allmänt torde erkännas, i lönehänseende särskilt ogynnsamt ställd. Detta gällde redan om den ojämförligt övervägande del av kåren, som utgjordes av ogifta lärarinnor. Ännu svårare ställde det sig tydligen för den, som på denna redan för en ensam person synnerligen knappt tillmätta avlöning skulle underhålla familj, vilket bleve fallet, då den manlige läraren vore gift eller lärarinnan vore änka med oförsörjda barn.

Svårigheten, ja, omöjligheten för familjeförsörjaren att i detta fall kunna göra några besparingar för kommande tider torde ligga i öppen dag. Om därför familjeförsörjaren skulle falla ifrån, komme de efterlevande i regel att hemfalla åt fattigvården. Överstyrelsen kunde icke annat än instämma med lärarlönenämnden i dess uttalande, att det måste anses ovärdigt, att en lärare, som nedlagt sitt livs arbete i det allmännas tjänst, icke skulle se någon annan utsikt för de sina, när han fölle ifrån, än fattigvården.

Statskontoret har i yttrande, dagtecknat den 18 januari 1917, anfört, att det utan tvivel måste anses såsom ett beaktansvärt önskemål att för vissa delägare i småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt bereda rätt till änke- och pupillpensionering, och flera av de övriga myndigheter, som yttrat sig i ärendet, hava särskilt uttalat, att änke- och pupillpensionering för småskollärarkåren är av behovet påkallad.

Ärendets
samband
med vissa
andra frågor.

Såsom förut nämnts, står spörsmålet om småskollärarkårens änke- och pupillpensionering i ett visst samband med åtskilliga andra frågor, som för närvarande äro under utredning.

Jag vill då först erinra, att statsrådet och chefen för finansdepartementet den 21 februari 1913 jämlikt nådigt bemyndigande tillkallat särskilda sakkunniga med uppdrag att inom nämnda departement verkställa utredning, huruvida och på vilka grunder en centralisering av pensionsanstalter, understödda av staten, lämpligen kunde genomföras, samt därvid jämväl undersöka, huruvida icke genom fastställande av vissa huvudgrunder för statens medverkan vid anordnandet av sådan pensionering, som icke avsåge statstjänst men ändock ansåges vara förtjänt av statens understöd i en eller annan form, skulle kunna vinnas större enhetlighet och följdriktighet i denna statens medverkan, än vad för närvarande i åtskilliga fall syntes vara händelsen, samt tillika önskvärd besparing i de med nämnda pensionering förenade förvaltningsutgifter.

I sitt förberörda betänkande III, sid. 3, har lärarlönenämnden omförmält, att den ansett sig böra avgiva sina i betänkandet framställda förslag utan hinder därav, att den omfattande frågan om de statsunderstödda pensionsanstalternas centralisering sålunda tagits upp. Nämnden föreställde sig nämligen, att den fråga, ovanberörda sakkunniga hade att utreda, och den fråga, nämnden här upptoge, borde till en början behandlas oberoende av varandra. Först när någondera frågans behandling nått så långt, att statsmakterna fattat beslut i ärendet eller åtminstone det huvudsakliga innehållet i ett sådant beslut kunde med någon grad av sannolikhet förutses, torde tiden vara inne att vid behandlingen av den andra frågan taga hänsyn härtill. Nämnden ville särskilt framhålla ange-

lägenheten av att frågan om de statsunderstödda pensionsanstalternas centralisering icke finge fördröja genomförandet av dem bland här avgivna förslag, som eljest befunnas värda avseende.

Ovannämnda sakkunniga hava sedermera med skrivelse den 15 januari 1916 överlämnat ett preliminärt utlåtande i ärendet och därvid såsom sin mening uttalat (sid. 8), att såsom slutnål för centraliseringen borde uppställas sammanförande av tjänstemannakassorna i en enda *Statens anstalt för tjänstemannapensioneringen* och änke- och pupillkassorna i en enda *Tjänstemännens anstalt för änke- och pupillpensioneringen*, varvid dock de särskilda kassorna, under vissa förutsättningar, borde kunna bilda självständiga vinstavdelningar och förvaltas av egna styrelser. Att på en gång söka genomföra denna centralisering torde dock, enligt de sakkunnigas mening, bliva förenat med betydande svårigheter. Deras förslag vore emellertid sådant, att det vore möjligt att successivt och i den mån förhållandena och erfarenheten därtill gäve anledning inordna de nu bestående olika kassorna i det nya systemet.

Man torde under sålunda givna förhållanden kunna utgå därifrån, att sambandet mellan de båda frågorna om änke- och pupillkassornas centralisering och om småskollärarkårens änke- och pupillpensionering icke är av den art, att detta samband i och för sig kräver ett uppskov med lösningen av den senare frågan.

Men vidare sammanhänger frågan om småskollärarkårens familjepensionering, såsom jag redan framhållit, på det allra närmaste med frågan om sagda lärarkårs avlöning och dess egen pensionering, liksom den ock i någon mån står i samband med övriga avlönings- och pensionsfrågor, som lärarlönenämnden haft att utreda och vilkas ytterligare beredning ännu icke blivit slutförd. Nämnden har emellertid ansett, att frågan om småskollärarkårens familjepensionering är av beskaffenhet att kunna utan olägenhet utbrytas ur sammanhanget med övriga nyssnämnda frågor och avgöras för sig. Härom yttrar nämnden i betänkande III, sid. 47:

Vad nämnden föreslagit i fråga om änke- och pupillpension åt småskollärarpersonalen ingiuge som ett moment i nämndens löneregleringsförslag i dess helhet och skulle sålunda komma att prövas i samband med sistnämnda ärende. Antagas kunde, att åtskillig tid komme att förflyta, innan detta ärende i sin helhet bleve slutgiltigt avgjort. Nämnden ansåge icke, att med prövning av den till nämnden remitterade ansökan om pension av änkau efter avlidne småskolläraren J. S. Petersson borde till dess austå. Nämnda ansökan liksom andra ansökningar i samma syfte, som kunde inkomma, innan änke- och pupillpensioneringsfrågan bleve reglerad, torde böra föranleda nådiga framställningar till riksdagen med äskande om pension, till beloppet bestämd i överensstämmelse med av nämnden angivna grunder, att utgå från allmänna indragningsstaten eller möjligen från småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt.

Nämnden, vilken det icke torde tillkomma att närmare ingå på sistberörda ärende, ville till slut framhålla, att frågan om beredande av änke- och pupillpension åt småskollärarpersonalen kunde lösas i huvudsaklig överensstämmelse med det av nämnden framställda förslaget, oberoende av lönefrågan i övrigt.

Folkskolöverstyrelsen biträder för sin del denna nämndens uppfattning angående möjligheten att lösa den föreliggande frågan oberoende av lönefrågan i övrigt och anser även önskligt att så måtte ske:

Då behovet, yttrar överstyrelsen, att bereda något understöd åt småskollärares efterlevande syntes överstyrelsen vara synnerligen trängande, måste överstyrelsen finna det vara en stor fördel, om denna angelägenhet kunde ordnas, även om frågorna angående ny lönereglering för småskollärarkåren och en ombildning av småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt till en småskollärarnas pensionsinrättning icke kunde samtidigt därmed bringas till avgörande.

Av de myndigheter, som yttrat sig i ärendet, har direktionen över småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt ansett det kunna ifrågasättas, huruvida med hänsyn till de manliga småskollärarnas jämförelsevis obetydliga antal och då detta antal syntes stadigt avtaga, det vore lämpligt att för ändamålet vidtaga några särskilda anstalter. Direktionen har i detta avseende erinrat, hurusom enligt av nämnden verkställd undersökning antalet manliga småskollärare utgjorde 447 år 1900, 373 år 1904, 283 år 1908 och 188 år 1912. Skulle det emellertid anses behöfligt, att reliktpensioneringen erhöles en fastare organisation, föresloge direktionen, att ifrågavarande lärare ålades delaktighet på vanliga villkor i folkskollärarnas änke- och pupillkassa, vilken dock i sådant fall borde beredas ökat statsbidrag; och komme sådan delaktighet följaktligen att förbindas med förpliktelse för vederbörande att erlægga pensionsavgift efter de grunder, som vore stadgade för kassans övriga delägare. Dock borde det framhållas, att berörda delaktighet, med hänsyn till den jämförelsevis lösa anställning, en stor del av ifrågavarande lärare innehade och allt fort komme att innehava, komme att vålla ej obetydliga svårigheter såväl i uppkommande frågor om rätt och plikt till inträde i kassan som beträffande förvaltningsbestyren.

Såsom av det föregående torde framgå, synes det vara lärarlönenämndens mening, att pensioneringsfrågan redan nu skulle kunna erhålla en *definitiv* lösning enligt de grunder, som nämnden föreslagit.

Folkskolöverstyrelsen åter har ansett det vara tydligt, att man, för den händelse frågan om småskollärarpersonalens änke- och pupillpensionering skulle lösas nu utan sammanhang med samma lärarpersonals lönefråga, måste tänka sig en mera *provisorisk* lösning, och det hade syntes överstyrelsen uppenbart, att man i så fall måste sträva efter att få till stånd en

sådan anordning, som å ena sidan vore lätt och enkel att tillämpa och å andra sidan icke föregrepe en framtida definitiv lösning av frågan. Det förefölle överstyrelsen, som om det förslag, lärarlönenämnden framställt, i stort sett skulle kunna läggas till grund för en anordning, som fyllde dessa krav.

Statskontoret har till en början beträffande det sätt, varpå förevarande fråga borde lösas, anfört följande:

Att änke- och pupillpensionering hittills icke anordnats för småskollärarpersonalen torde huvudsakligen hava sin orsak i sammansättningen av denna personal. Den bestode nämligen till övervägande del av ogifta kvinnliga lärare, och dessa hade givetvis icke något intresse av sådan pensionering, liksom icke heller skyldighet torde kunna åläggas dem att med avgifter bidra därtill. Beträffande den övriga personalen eller de manliga lärarna och de vid småskolorna anställda gifta kvinnor eller änkor hade det hittills med hänsyn till fåtaligheten av denna del av personalen mött svårighet i försäkringstekniskt avseende att för ändamålet bilda en särskild kassa. Numera förelåge emellertid ett av de sakkunniga för det statsunderstödda pensionsväsendets centralisering avgivet förslag om upprättande av en »Tjänstemännens anstalt för änke- och pupillpensioneringen», däri de mindre för sådant ändamål bildade kassorna skulle till ömsesidigt stöd hänföras till en gemensam »allmän» vinstavdelning. Vid bifall till berörda förslag skulle alltså jämväl en ganska fåtalig personal kunna utan olägenhet sammansluta sig till en särskild änke- och pupillkassa.

En bidragande orsak till att någon sådan pensionering hittills icke kommit till stånd torde dock vara att söka i den låga avlöning, som utginge till denna personal och som icke rimligtvis medgäve något avdrag för avgifter till familjepensionering. En väsentlig förhöjning av den kontanta lönen vore dock nu föreslagen av lärarlönenämnden; och torde vid prövning av detta förslag böra tillseas, att avlöningen så avpassades, att den lämnade rum för sådant avdrag, då ju denna personal liksom andra tjänstemannagrupper syntes böra väsentligen med egna avgifter bekosta sin änke- och pupillpensionering. Härvid framträdde emellertid den svårigheten, att övervägande flertalet av denna personal såsom ogifta kvinnor icke gärna kunde åläggas skyldighet att deltaga i pensioneringskostnaden. För denna del av personalen torde inträdet i den blivande kassan därför böra vara frivilligt, eventuellt med erläggande av förhöjda avgifter, om inträdet skedde senare än vid vunen anställning inom kåren.

Emellertid förelåge numera ett av lärarlönenämnden utarbetat förslag till fullständig löne- och pensionsreglering för småskollärare; och på grund härav torde, såsom folkskolöverstyrelsen framhållit, den föreliggande frågan icke lämpligen kunna erhålla sin definitiva lösning förr än i samband med prövningen av berörda förslag. Då sådan prövning icke syntes kunna äga rum vid 1917 års riksdag, hade folkskolöverstyrelsen framlagt sitt förevarande förslag till provisoriskt ordnande av familjepensionering för delägare i småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt. Då det emellertid icke syntes kunna dröja länge, innan frågan kunde definitivt ordnas, ansåge sig statskontoret för sin del böra ifrågasätta, huruvida förslag till provisoriskt ordnande av denna pensionering borde föreläggas den nu församlade riksdagen. I de säkerligen icke många fall, som, innan frågan finge sitt definitiva avgörande, kunde påkalla understöd från det allmännas sida till efterlevande efter avliden delägare i förenämnda understödsanstalt, syntes i stället särskild framställning lämpligen böra

eller därefter bleve anställd förmedelst förordnande tills vidare, med undantag dock för lärare, som, när reglementet trädde i kraft, erhållit den fastare anställning, som avsåges i § 33 mom. 2 av folkskolestadgan och som icke inginge på den föreslagna nya löneregleringen. Uteslutna från delaktighet i pensionsinrättningen skulle således vara, utom de sistnämnda, följande grupper av lärare, som nu äga rätt till ålderdomsunderstöd, nämligen småskollärare, som förordnats på viss tid, samt icke ordinarie folkskollärare och förutnämnda lärare i slöjd. Sistnämnda grupp av lärare skulle dock enligt nämndens förslag (betänkandet I, kap. XI, sid. 405) under vissa förutsättningar kunna vinna delaktighet i folkskollärarnas pensionsinrättning och därmed även i folkskollärarnas änke- och pupillkassa.

I fråga om den bestämmelse angående pensionsrätt, som av lärarlönenämnden föreslagits under punkt 1 i det nu föreliggande författningsförslaget, yttrar folkskolöverstyrelsen:

Enligt denna bestämmelse skulle alltså upprättandet av en småskollärarnas pensionsinrättning vara förutsättning för införande av reliktpensioner för ifrågavarande kår. Då emellertid en sådan pensionsinrättning ännu icke kommit till stånd, syntes rätten till änke- och pupillpensionering i stället böra knytas till rätten att erhålla understöd från småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt. Rätt till sådant understöd ägde icke blott lärare vid mindre folkskolor och småskolor samt biträdande lärare vid folkskolor utan även, under särskilda förutsättningar, lärare och lärarinnor i slöjd vid folkskolor samt lärare och lärarinnor vid vissa av enskilda underhållna skolor. Det syntes överstyrelsen icke föreligga några avgörande skäl till uteslutning av de båda sistnämnda grupperna från rätten till änke- och pupillpensionering. Lärarlönenämnden hade för sin del tänkt sig, att slöjdlärarna skulle kunna erhålla delaktighet i folkskollärarnas änke- och pupillkassa, men denna fråga hade ju ännu icke kunnat upptagas till avgörande. Vad beträffade de lärare vid enskilda skolor, som vunnit inträde i ålderdomsunderstödsanstalten, vore att märka, att de bland dem, som här kunde komma i fråga, vore så ytterligt få, att det med hänsyn till kostnaderna — den synpunkt, som väl i detta fall närmast skulle komma i betraktande — icke torde finnas skäl att utesluta dem.

Även vad själva småskollärarkåren anginge, måste antalet personer, som skulle kunna tänkas komma i åtnjutande av reliktpensioner, särskilt om man toge i betraktande kårens storlek, bliva synnerligen ringa. Sådan pension skulle för det första tillkomma änkor och barn efter avlidna manliga lärare. Det vore emellertid att märka, att de manliga lärarna inom kåren vore ett försvinnande fåtal. Enligt de officiella statistiska uppgifterna för år 1914 vore hela antalet sådana lärare blott 198. Lärarlönenämnden hade vidare förordat, att rätt till pupillpension skulle tillkomma jämväl barn efter lärarinna, som vore änka, och pensionstagare av denna grupp skulle efter allt att döma bliva ännu färre. I fråga om denna sistnämnda grupp kunde det visserligen sägas, att det i viss mån gällde införande av en ny princip. Överstyrelsen funne dock ändamålet så behjärtansvärt, att överstyrelsen icke kunde underlåta att biträda förslaget även i denna del.

I fråga i övrigt om rätten till pension skulle enligt punkt 2 i nämndens författningsförslag i tillämpliga delar gälla samma bestämmelser,

som i sådant avseende vore stadgade i reglementet för folkskollärarnas änke- och pupillkassa, dock med visst undantag beträffande pensionsbeloppet. Nu gällande bestämmelser rörande rätt till pension från nämnda kassa återfinnas i reglementet för kassan den 5 oktober 1875, §§ 10—20, och hava följande lydelse:

§ 10.

Änka eller barn efter avliden delägare i folkskollärarnas änke- och pupillkassa vare, under de i detta reglemente stadgade villkor, berättigade till pension från kassan, utan avseende å boets större eller mindre tillgångar.

§ 11.

Har delägare ingått äktenskap på sotsängen, vare änkan icke till pension berättigad. Oberättigad till pension vare ock lagligen fränskild hustru ävensom de styvbarn, delägaren efterlämnar.

§ 12.

Änka, som ingått nytt gifte, förlorar den pension, hon innehar efter avliden man.

§ 13.

Barn efter delägare vare berättigade till pension intill aderton års ålder; dock upphøre pensionsrätten för dotter vid ingående av äktenskap före nämnda ålder.

Son eller ogift dotter, som av sinnes- eller kroppssjukdom eller ock av särskilt lyte är oförmögen till arbete, må dock, i saknad av annan tillgång, efter direktionens omprövning, även efter fyllda aderton år tilldelas ett understöd till högst halva beloppet av moderns pension, så länge vederbörligen styrkes, att understödstagarens sjuklighet och oförmögenhet till arbete samt utblottade tillstånd fortfara. *K. K. den 21 juni 1901.*

§ 14.

Den förhöjning i pension, som för pensionsberättigade barn blivit änka tillerkänd, uppbäres av henne, så länge hon ombesörjer barnens vård och uppfostran. Försummar hon denna skyldighet eller är hon hindrad att den utöva eller dör modern, äge barnens målsman att den barnen tillkommande pensionsandel för deras räkning uppbära.

§ 15.

Barn, vilkas föräldrar båda vid dödsfallet ägt delaktighet i kassan, åtnjute pension både efter fader och moder.

§ 16.

Folkskollärarinna vare icke förment att, jämte egen lön eller pension, uppbära henne möjligen från kassan tillkommande pension efter avliden man.

§ 17.

Pensionstagare, som under loppet av fem år sin pension ej uttagit, varde från pensionsstaten avförd. Anmäler sig sådan sedermera å nyo, ankomme på särskild pröv-

ning av förhandenvarande omständigheter, huruvida förut innehavd pensionsrätt må vidare åtnjutas; dock utan rättighet för pensionstagaren att för den förflutna tiden någon pension uppbära, därest ej direktionen prövar skäligt sådant medgiva.

§ 18.

Pensionstagare, som varder dömd för brott, vilket medför förlust av medborgerligt förtroende för längre eller kortare tid, vare under samma tid förlustig sin rätt till pension.

§ 19.

Rättighet för änka eller barn att uppbära pension vidtager med månaden näst efter den, varunder delägare avlidit. Då pension, som delägars änka innehaft, till större eller mindre del övergår till samma delägars barn, äga dessa att tillträda pensionen med månaden näst efter den, med vilken ankans pensionsrätt upphört.

§ 20.

Pension utgår till och med slutet av den månad, varunder pensionstagaren avlider eller förlorar rättigheten till pensionens bibehållande.

I fråga om dessa bestämmelser har lärarlönenämnden i sitt utlåtande rörande folkskollärarnas änke- och pupillkassa (betänkandet III, kap. II, sid. 38) föreslagit följande ändringar:

att det må ankomma på direktionens prövning, huruvida änka efter delägare, som ingått äktenskap på sotsängen, må komma i åtnjutande av pension, dock att äktenskap, ingånget för att legitimera barn, alltid skall medföra pensionsrätt,

att barn efter delägare vare berättigade till pension intill uppnådda tjuguettt års ålder samt

att i andra punkten av § 13 orden »utblottade tillstånd» utbytas mot »saknaden av annan tillgång».

Beträffande nämndens i ovanberörda punkt 2 framställda förslag rörande de närmare föreskrifterna om rätten till pension för småskollärares efterlevande har folkskolöverstyrelsen anfört:

Nämnden syftade tydligen vid detta sitt förslag på reglementet för folkskollärarnas änke- och pupillkassa, sådant detta skulle komma att lyda, därest av nämnden föreslagna förändringar i detsamma bleve vidtagna. Detta skulle bland annat innebära, att barn skulle vara berättigat till pension intill uppnådda tjuguettt års ålder. Överstyrelsen sympatiserade visserligen med den i nämnda förslag framträdande strävan att i förevarande avseende åvägabringa likställighet mellan olika lärarkårer men kunde ändock i frågans nuvarande läge givetvis icke förorda den av nämnden föreslagna åldersgränsen, då detta för närvarande skulle innebära en mera utsträckt pensionsrätt åt barn efter avlidna småskollärare än den, som tillkomme avlidna folkskollärares barn. I det avseende, varom här vore fråga, liksom i övrigt beträffande pensionsrätten måste det tydligen gälla att få till stånd överensstämmelse med vad som vore föreskrivet i reglementet för folkskollärarnas änke- och pupillkassa i dettas nu lydande avfattning, vadan barns rätt att uppbära pension skulle komma att upphöra vid uppnådda aderton år. Skulle

rätten till barnpension, på sätt som av nämnden föreslagits, bliva utsträckt i fråga om folkskollärare, borde tydligen en liknande förmån tillkomma barn efter avlidna småskollärare.

Pensionernas
storlek.

Beträffande änke- och pupillpensionernas storlek har lärarlönenämnden i punkt 2 likaledes föreslagit, att samma bestämmelser skulle i tillämpliga delar gälla, som i sådant avseende vore stadgade i reglementet för folkskollärarnas änke- och pupillkassa, med det undantag dock att änkepension skulle utgå med 30 procent av den för den avlidne läraren lagstadgade kontanta avlöningen i högsta lönegraden, familjetillägg, ersättning för övertidsläsning samt för bostad och bränsle däri icke inräknade, och barnpension i förhållande härtill enligt de i nämnda reglemente stadgade grunder.

Såsom kontant avlöning i högsta lönegraden har nämnden föreslagit 1,150 kronor för lärare och lärarinnor vid småskolor och mindre folkskolor samt biträdande lärare och lärarinnor vid folkskolor, under förutsättning att de blivit anställda tills vidare (betänkandet I, del 1, sid 341). För lärare i slöjd har nämnden icke föreslagit bestämda avlöningsbelopp men väl vissa belopp, med vilka de skulle vara delaktiga i folkskollärarnas pensionsinrättning. Dessa delaktighetsbelopp skulle enligt nämndens förslag vara 1,200 kronor, om slutavlöningen utgör minst 1,200 kronor jämte bostad och bränsle, eljest 1,000 kronor (betänkandet I, del 1, sid. 405—406).

De bestämmelser i reglementet för folkskollärarnas änke- och pupillkassa, som avse pensionernas storlek, innehållas i §§ 21—23 och äro av följande lydelse:

§ 21.

Efterlämnar delägare i kassan änka men icke barn, tillkomme henne i pension, ifall delägaren varit lärare vid egentlig folkskola med delaktighet i kassan efter det för folkskollärare i lag stadgade lönebelopp, 25 procent eller en fjärdedel men i andra fall 20 procent eller en femtedel av den lön, för vilken vederbörande skolområde eller skoldistrikt i avseende å delägarrens egen pensionering vunnit delaktighet i folkskollärarnas pensionsinrättning. Har delägare efterlämnat, förutom änka, ett eller flera pensionsberättigade barn, varder berörda pension förhöjd med halvparten eller 50 procent.
K. K. den 28 juni 1907.

§ 22.

Har avliden delägare icke efterlämnat änka utan endast barn, och äro barnen tre eller flera, som till pension äro berättigade, äga de uppbära hela beloppet av den enligt § 21 för änka med barn bestämda pension till lika fördelning dem emellan; leva endast

två barn, äga de till lika fördelning sig emellan uppbära samma pension som änka utan barn; lever endast ett barn, uppbär det hälften av sist nämnda pension. Lag samma vare, då änkas pensionsrätt upphört samt då lärarinna efterlämnat barn, även om fadern lever. Efter enahanda grund förfares ock, då barn enligt § 15 äro berättigade till pension efter både fader och moder. *K. K. den 28 juni 1907.*

§ 23.

Pension beräknas endast i helt tal av kronor; skulle vid uträkning av pensionen denna befinnas sluta på öre, höjes den till närmaste hela tal av kronor.

Rörande denna del av nämndens förslag har folkskolöverstyrelsen anfört följande:

Uppenbarligen hade nämnden vid detta sitt förslag tänkt sig de av densamma föreslagna lönerna som grundval. Pensionen för ensam änka skulle då blivit 30 procent av 1,150 kronor eller 345 kronor och för änka med barn 50 procent mera eller 518 kronor. Komme i stället de lönesatser, som överstyrelsen i underdånigt utlåtande den 30 september 1916 förordat, att läggas till grund, hade man att räkna med pensioner av 375 kronor för ensam änka och 563 kronor för änka med barn.

Nämnden hade vid sitt förslag i förevarande hänseende utgått från en högre procent å lönen än som tillämpades i fråga om pension för folkskollärares efterlevande. I detta sistnämnda fall beräknades nämligen pensionen för ensam änka till 25 procent av befattningshavarens högsta lagstadgade kontanta avlöning, en procentsats, som nämnden förordat även i sitt eget förslag angående änke- och pupillpensionering för folkskollärarkåren. Att nämnden ansett sig höra utgå från en högre procent i fråga om småskollärarkåren berodde givetvis därpå, att pensionerna i annat fall skulle blivit allt för låga för att kunna i någon mån motsvara sitt ändamål. Med 25 procent som beräkningsgrund skulle, med utgångspunkt från den av nämnden föreslagna avlöningen, pensionen för ensam änka bliva blott 288 kronor.

Då man tänkte sig en provisorisk anordning, kunde man givetvis i fråga om pensionsbeloppen icke utgå från något av de förslag till lönerreglering, som förelåge, utan måste bygga på förefintliga faktiska förhållanden. Närmast till hands låge det då att till utgångspunkt taga den för småskollärarkåren nu stadgade kontanta lönen i högsta lönegraden, det vill säga 680 kronor. Efter samma beräkningsgrund, som för närvarande tillämpades i fråga om pensioner från folkskollärarnas änke- och pupillkassa, skulle pensionsbeloppen för småskollärares efterlevande bliva 170 kronor för änka utan barn och 255 kronor för änka med barn. Räknade man i stället med 30 procent som grund, komme man till beloppen 204 kronor och 306 kronor. Både i det ena och det andra fallet komme man alltså till belopp, som icke kunde anses motsvara sitt syfte.

Härtill komme ännu en viktig omständighet. Riksdagen hade år 1916 fattat ett beslut av innebörd, att från folkskollärarnas änke- och pupillkassa redan pensionerad folkskollärarynka skulle, därest henne tillkommande pension understeg 300 kronor, av statsmedel erhålla ett fyllnadsbelopp, så att pensionen och detta belopp tillsammans uppginge till 300 kronor. Riksdagen hade tydligen härmed som sin mening fastslagit, att pension till folkskollärarynka, oberoende av den avlöning, som legat till grund för pensionens beräkning, skulle utgöra minst 300 kronor. Inför detta förhål-

lande syntes det överstyrelsen föreligga starka skäl för att ej heller i förevarande fall, då det gällde änka efter småskollärare, tänka sig ett lägre pensionsbelopp än 300 kronor. Detta belopp skulle då utgå till ensam änka samt till två ensamma pensionsberättigade barn. I enlighet med vad som vore stadgat beträffande pension från folkskollärarnas änke- och pupillkassa skulle pensionen för ett ensamt barn utgöra hälften av nämnda belopp, alltså 150 kronor.

Något mera invecklad bleve frågan, då det gällde pensionsbelopp för änka med barn eller för mera än två fader- och moderlösa barn. Ginge man ut från gällande avlöningsbestämmelser och räknade med 30 procent, skulle man, såsom ovan nämnts, i detta fall komma till beloppet 306 kronor. Lade man det nyss förordade beloppet av 300 kronor för ensam änka till grund och beräknade, att pensionen för änka med barn, i överensstämmelse med vad som vore stadgat angående pension från folkskollärarnas änke- och pupillkassa, skulle vara 50 procent högre, erhöles man beloppet 450 kronor. I detta avseende hade man visserligen icke något stöd i riksdagens ovan berörda beslut, vilket fastställde samma minimibelopp för änka med barn som för änka utan barn. Det syntes dock överstyrelsen vara rimligt, att änka, som hade oförsörjda barn att underhålla, redan från början vid införande av änke- och pupillpensionering för småskollärarkåren, erhöles högre understöd än änka, som hade endast sig själv att sörja för, och överstyrelsen ansåge sig därför böra föreslå, att pension för änka med barn måtte bestämmas till 450 kronor. Samma pensionsbelopp skulle då komma att utgå i sådant fall, att avliden befattningshavare, som här avsåges, efterlämnade endast barn, av vilka tre eller flera vore till pension berättigade.

Statskontoret har gjort följande uttalande i fråga om pensionernas storlek:

Statskontoret ansåge sig beträffande de särskilda bestämmelserna rörande pensioneringen böra framhålla, att den föreslagna änkepensionen av 300 kronor visserligen icke i och för sig vore synnerligen hög men dock icke stode i riktigt förhållande till den för småskollärare nu stadgade kontanta lönen i högsta lönegraden eller 680 kronor. Det till stöd för förslaget åberopade förhållande, att riksdagen år 1916 beviljat medel till fyllnadspension åt folkskolläraryänka, så att fyllnadsbeloppet och pensionen skulle tillsammans uppgå till 300 kronor, torde icke utgöra giltigt skäl för bestämmande av detta belopp såsom pension åt änka efter småskollärare, enär berörda riksdagsbeslut endast innebure beviljande av sådan höjning såsom krigstidshjälp för ett år och under förutsättning att folkskolläraryänka styrkte sig vara i behövande omständigheter. Därvid vore även att uppmärksamma, att för sådan änkas pension erlagts icke obetydliga avgifter, under det att vid det föreslagna provisoriska ordnandet av småskollärarnas familjepensionering några avgifter icke torde kunna ifrågakomma. På grund härav syntes pensionen till änka efter småskollärare icke nu böra bestämmas till högre belopp än 200 kronor. Skulle krigstidshjälp bliva beviljad pensionär i allmänhet, som uppbure pension av statsmedel eller till vars pension bidrag i en eller annan form utginge av sådana medel, torde dylikt tillskott även böra komma pensionerad änka efter småskollärare till godo enligt de särskilda bestämmelser, som i sådant avseende kunde varda stadgade.

I överensstämmelse med vad som gällde beträffande folkskollärares familjepensionering syntes pensionen för änka med barn böra utgå med ett belopp, motsvarande änkepensionen med 50 procents förhöjning, pensionen för ensamt barn böra bestämmas till hälften av änkepensionen, pensionen för två barn till samma belopp som änkepen-

sionen samt pensionen till tre eller flera barn till samma belopp som pension till änka med barn; varjämte barnpensionen borde upphöra att utgå vid uppnådd ålder av 18 år.

Enligt punkt 3 i läroarlönenämndens författningsförslag skulle några pensionsavgifter icke erläggas av lärarpersonalen. Den ifrågasatta pensioneringen skulle sålunda helt och hållet bekostas av statsmedel. Till stöd för sitt förslag i denna del har nämnden anfört:

Sättet för pensioneringens bekostande.

Inom den svenska statsförvaltningen torde det vara regel, att änke- och pupillpensionerna till huvudsaklig del bekostades av befattningshavarna själva. Denna regel kunde icke med det löneförslag, nämnden förordat för småskollärarna, läggas på denna kär. Vid avvägandet av förhållandet mellan lönerna för manliga och kvinnliga befattningshavare inom övriga lärarkårer hade nämnden tagit hänsyn bland annat till den omständigheten, att de manliga befattningshavarna vore skyldiga att lämna bidrag till änke- och pupillkassan. Och hade nämnden bland annat på grund härav föreslagit högre lönebelopp för manliga än för kvinnliga befattningshavare. Vad småskollärarkåren anginge hade däremot nämnden på särskilt angivna skäl endast föreslagit en enda, för kvinnliga befattningshavare beräknad lönestat, som även skulle gälla för manliga småskollärare, där sådana förekomme. Om nu de manliga småskollärarna ålades att lämna bidrag till någon änke- och pupillkassa, skulle de, i den mån de icke åtnjöte familjetillägg, få åtnöjas med en lägre behållen löneinkomst än deras kvinnliga kamrater. Saken kunde också, vad manliga småskollärare anginge, uttryckas så, att deras löner, i förslaget, icke bestämts med hänsyn till någon skyldighet för dem att betala avgift till efterlevande anhörigas försörjning.

Man kunde nu, om man ville bereda småskollärarna förmånen av änke- och pupillpension, gå till väga på två olika sätt: antingen så, att de manliga lärarna ålades skyldighet att betala avgift till en änke- och pupillkassa och få sin lön höjd med ett mot denna avgift svarande belopp, eller ock så, att de finge ifrågavarande förmån utan någon särskild avgift. I realiteten vore det samma sak; skillnaden låge endast i bokföringssättet.

För nämnden stode det klart, att det senare alternativet vore det i alla avseenden enklaste och därför här borde komma till användning, då i detta fall icke, såsom i fråga om andra kårer, några omständigheter av historisk natur lade hinder i vägen.

Om alltså lärarna själva icke skulle lämna bidrag till reliktpensioneringen, så inställde sig den frågan, av vem denna förmån skulle bekostas. Statskontoret hade framkastat den tanken*, att omkostnaderna för berörda ändamål skulle bestridas av stat och kommun gemensamt. Mot en sådan anordning komme helt visst kommunerna att med styrka framhålla, att de icke vore förpliktade att bidraga till övriga kommunalt anställda lärares änke- och pupillpensionering. Ehuru nämnden icke ansåge detta skäl alldeles oangripligt, trodde nämnden dock, att det komme att anses som avgörande för den föreliggande frågan. I så fall återstode endast möjligheten, att änke- och pupillpensionerna helt bekostades av staten. Nämnden hade ansett sig kunna ansluta sig till denna mening bland annat därför, att, såsom av en bifogad kostnadsberäkning framginge, det endast gällde relativt obetydliga belopp.

* Se sid. 5.

Angående detta förslag yttrar folkskolöverstyrelsen:

En viktig punkt i förevarande spörsmål vore givetvis den, som avsåge pensionsavgifterna. Nämnden hade för sin del föreslagit, att för åtnjutande av ifrågakommande förmåner någon avgift av befattningshavaren icke skulle erläggas. Då överstyrelsen i sitt den 30 april 1915 avgivna underdåniga utlåtande över lärarlönenämndens betänkande I anslutit sig till nämndens mening angående förhållandet mellan här omnämnda manliga och kvinnliga befattningshavares avlöning och överstyrelsen ej heller intagit någon avvikande ståndpunkt i detta avseende i sin den 30 september 1916 gjorda underdåniga framställning om ny löne- och pensionsreglering för lärare vid folkskolor och småskolor, kunde det tydligen sägas, att överstyrelsen godtagit jämväl förutnämnda konsekvenser i fråga om avgifterna till änke- och pupillkassa.

I vissa öfver nämndens förslag till änke- och pupillpensionering avgivna yttranden hade emellertid hävdats den uppfattningen, att för rätt till änke- och pupillpensionering alltid borde erläggas avgifter av vederbörande befattningshavare. Det syntes överstyrelsen, som om ett stadgande av sådan innebörd borde komma att öva inflytande på avlöningsbeloppens storlek, något som också i allmänhet erkänts av dem, som haft invändningar i nu nämnd riktning att göra. Redan detta förhållande syntes överstyrelsen motivera, att vid ett provisoriskt ordnande av småskolläraernas änke- och pupillpensionering några avgifter icke borde krävas. För en sådan anordning finnes emellertid enligt överstyrelsens förmenande ett ännu starkare skäl. De befattningshavare, om vilka här vore fråga, vore i avlöningshänseende så ogynnsamt ställda, att det förefölle överstyrelsen, som om det skulle vara allt för hårt, därest av familjeförsörjarna bland dem skulle utkrävas avgifter, som i förhållande till deras inkomster måste bliva ganska betungande. Överstyrelsen ansåge sig därför böra biträda nämndens förslag även i det hänseendet, att kostnaderna för småskollärarkärens änke- och pupillpensionering bestredes helt och hållet av statsmedel.

Statskontoret har likaledes ansett, att pensioneringen borde bekostas av statsmedel, för den händelse den redan nu skulle provisoriskt ordnas.

Såsom folkskolöverstyrelsen erinrat, hava åtskilliga av de övriga myndigheter, som yttrat sig i frågan, uttalat betänkligheter mot att pensioneringen skulle bekostas uteslutande med statsmedel och ifrågasatt, huruvida ej vederbörande lärare och lärarinnor själva borde genom erläggande av pensionsavgifter deltaga i kostnadernas bestridande. Därvid har emellertid från vissa håll betonats, att endast helt låga pensionsavgifter här kunde ifrågakomma.

Kostnadernas
storlek.

Beräkningen av kostnaderna för småskolläraernas änke- och pupillpensionering har utförts av förste aktuarien i försäkringsinspektionen Reinhold Palmqvist, som erhållit uppdrag att i mån av behov biträda lärarlönenämnden vid utredning av vissa frågor om pensionsreglering. I nämndens betänkande III, sid. 87—90, återgives följande yttrande av Palmqvist angående oförmälda beräkning:

Lärlönenämnden har begärt uppgift å den kostnad, som pensionering av änkor och omyndiga barn efter småskollärare, som hädanefter avlida, och utgående efter följande grunder skulle medföra.

Den kontanta avlöningen i högsta lönegraden för en småskollärare skall enligt nämndens förslag utgöra 1,150 kronor, änkepension skall utgå med 30 procent härav, således 345 kronor, och pension till omyndiga barn enligt samma grunder som de för folkskollärare föreslagna. Småskollärare skall icke erlägga avgift för änke- och pupillpensioneringen.

Vid 1912 års utgång funnos 188 manliga lärare vid småskolor och mindre folkskolor samt biträdande lärare vid folkskolor. Ur detta material kunna givetvis inga beräkningar verkställas rörande småskollärarnas familjepensionsvärden, utan har jag tillämpat de för folkskollärare beräknade kapitalvärdena av mot 1 kronas änkepension svarande värdena av familjepensionerna.* För att emellertid få en uppfattning om huruvida dessa värden, vad småskollärare vidkommer, äro för höga eller för låga, har jag ur lärlönenämndens statistik hämtat följande uppgifter:

Av 188 småskollärare voro år 1912

122 gifta (ej änklingar eller fränskilda), därav 101 med ett eller flera barn under 21 år;

8 änklingar eller fränskilda med två eller flera barn under 21 år, därav 5 med tre eller flera barn under 21 år.

Sannolikheten för att en småskollärare skall vara gift men ej änkning eller fränskild är således

$$\frac{122}{188} = 0,649,$$

sannolikheten för att han skall hava ett eller flera pensionsberättigade barn är

$$\frac{101+8}{188} = 0,580,$$

sannolikheten för att han skall vara änkning med två eller flera pensionsberättigade barn är

$$\frac{8}{188} = 0,043,$$

och sannolikheten för att han skall vara änkning med minst tre pensionsberättigade barn är

$$\frac{5}{188} = 0,027.$$

Motsvarande tal för folkskollärare äro respektive

$$0,723, 0,578, 0,011 \text{ och } 0,007.$$

Av de anförda siffrorna framgår, att de för folkskollärare beräknade familjepensionsvärdena för småskollärarnas vidkommande sannolikt äro något för höga, då den för småskollärare funna större sannolikheten att vara änkning eller fränskild med mer än ett pensionsberättigat barn naturligtvis är utan större betydelse.

* Se lärlönenämndens betänkande III, sid. 70 o. f.

Med avseende på antaganden och beräkningssätt för övrigt får jag hänvisa till min utredning rörande folkskollärarnas änke- och pupillkassa.*)

Kapitalvärdet den 31 december 1914 av framtida familjepensioner efter nu anställda småskollärare utgör

253,100 kronor.

Antager man, att autalet småskollärare ständigt kommer att bibehållas vid samma numerär som det nuvarande, blir kapitalvärdet av familjepensioner efter blivande småskollärare

139,300 kronor.

Därest pensioner i enlighet med för folkskollärare gällande grunder skulle utgå till änkor och barn efter alla småskollärare, som hädanefter avlida, utan att för dessa pensioner erlades några avgifter, skulle detta för staten medföra en kostnad motsvarande ett kapital av

253,100 kronor,

därest inga småskollärartjänster vidare tillsattes med manliga innehavare, men

392,400 kronor,

därest manliga småskollärare i all framtid användes i samma utsträckning som nu.

För att finna de belopp, varmed familjepensioner efter småskollärare skulle utgå under de närmaste åren, har jag under förenklande antaganden beträffande åldrar och familjeförhållanden beräknat beloppen av utgående änke- och barnpensioner under vart femte kalenderår intill år 1940 och därvid erhållit de resultat, som finnas angivna i efterföljande tabell.

Å r.	Änke- och barnpensioner utgå med nedanstående belopp, därest	
	inga manliga småskollärare vidare tillsättas.	den manliga småskollärarkåren ständigt bibehålles vid sin nuvarande numerär.
	Kronor.	Kronor.
1920.....	5,000	5,000
1925.....	9,000	10,000
1930.....	15,000	18,000
1935.....	17,000	24,000
1940.....	18,000	30,000

Efter år 1940 komma utgående änke- och barnpensioner att minskas för att slutligen helt försvinna, därest inga manliga småskollärare vidare tillsättas; däremot komma dessa belopp att ytterligare något ökas intill en viss maximigräns för att sedan hålla

* Se lärarlönenämndens betänkande III, sid. 70 o. f.

sig någorlunda konstant, därest manliga småskollärare i all framtid användas i samma utsträckning som nu.

De manliga småskollärarna utgöra emellertid en kår, som är stadd i ständigt minskning, vilket framgår av efterföljande tabell.

A r.	Antal småskollärare.		
	Manliga.	Kvinnliga.	Summa.
1890.....	662	6,333	6,995
92.....	629	6,614	7,243
94.....	611	6,885	7,496
96.....	534	7,300	7,834
98.....	483	7,711	8,194
1900.....	447	8,122	8,569
02.....	424	8,740	9,164
04.....	373	9,206	9,579
06.....	326	9,759	10,085
08.....	283	10,383	10,666
10.....	233	10,873	11,106
12.....	188	10,876	11,064

Då visserligen småskollärartjänster fortfarande besättas med manliga innehavare men för vart år i allt mindre utsträckning, kunde man vänta, att den framtida kostnaden för pensioneringen av deras efterlämnade änkor och barn skulle uppgå till belopp, som låge någonstades mellan de i ovanstående tabell angivna. Att märka är emellertid, att vid beräkningen av dessa belopp antagits, att småskollärare icke lämna sin tjänst av annan orsak än dödsfall eller pensionering. Den starka minskningen i antalet manliga småskollärare visar däremot, att avgång av andra orsaker måste förekomma i avsevärd grad, ja, en närmare granskning av de anförda siffrorna ådagalägger, att minskningen är från år är betydligt större, än den skulle varit, därest inga manliga småskollärare vidare tillsattes och de småskollärare, som nu finnas, ej lämnade sin tjänst av andra orsaker än dödsfall och uppnådd pensionsålder. Kommer minskningen i antalet manliga småskollärare att fortgå i samma grad i framtiden som hittills, torde därför kostnaden för familjepensioner till deras efterlevande icke komma att uppgå ens till de belopp, som jag anført under antagande att inga småskollärartjänster vidare tillsattes med manliga innehavare.

Enligt nämndens förslag skall även omyndigt barn efter avliden småskollärarinna, vars man förut avlidit, åtnjuta pension enligt samma grunder som barn efter småskollärare. Att kostnaden härför måste bliva ringa är tydligt, då exempelvis år 1912 bland 10 876 småskollärarinnor endast funnos 63 änkor med barn under 21 år. Då jag icke haft tillgång till sådana uppgifter, att jag exakt kunnat beräkna kostnaden i fråga, har jag med ledning av de uppgifter, som finnas angivna i lärarlöne-nämndens betänkande I, 2, sid. 353, sökt uppskatta framtida årliga beloppet av sådana

pensioner, och har jag därvid kommit till en summa av 700 kronor, motsvarande en kostnad en gång för alla av

18,000 kronor.

Den årliga kostnaden för ifrågavarande pensioner kommer naturligtvis endast småningom att stiga till 700 kronor och kan naturligtvis tidvis även betydligt överstiga detta belopp. I medeltal torde denna siffra emellertid snarare vara för hög än för låg.

Pensioneringens ombesörjande.

Beträffande sättet för pensioneringens ombesörjande har lärarlönenämnden föreslagit, att ansökningar om pension skulle prövas av direktionen för folkskollärarnas änke- och pupillkassa (punkt 4), att pensionerna skulle utanordnas av nämnda kassas medel samt att det skulle åligga direktionen för kassan att varje år hos Kungl. Maj:t till ersättning anmäla det belopp, som under näst föregående år av kassans medel utbetalts för ifrågavarande ändamål (punkt 5).

Mot en sådan anordning har folkskolöverstyrelsen icke haft något att invända. Statskontoret åter har ansett, att pensioneringen borde ombesörjas av direktionen över småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt; och om frågan ansåges böra redan nu provisoriskt ordnas, borde enligt statskontorets mening å riksstatens tionde huvudtitel uppföras ett extra förslagsanslag till lämpligt belopp att av statskontoret på rekvisition tillhandahållas nämnda direktion.

Departementschefen.

Redan förut har jag givit uttryck åt min uppfattning, att lösningen av frågan om änke- och pupillpensionering för småskollärarpersonalen i sin helhet bör tills vidare anstå.

Såsom både folkskolöverstyrelsen och statskontoret framhållit, torde i och för ett definitivt ordnande frågan icke lämpligen kunna utbrytas från sitt naturliga samband med det till prövning föreliggande förslaget till fullständig löne- och pensionsreglering för småskollärare. Och att för den begränsade tid, som kan förutsättas komma att förflyta, innan frågan må i sådant sammanhang vinna sin lösning, söka genom generella bestämmelser provisoriskt ordna småskollärarnas familjepensionering synes mig icke vare sig lämpligt eller av omständigheterna påkallat. Efter vad av den föregående utredningen i ämnet torde framgå, skulle det säkerligen icke vara lätt att vid ett sådant provisoriskt ordnande av frågan kunna i allo genomföra det berättigade kravet, att frågans definitiva lösning icke må därigenom föregripas. Fog synes mig ock förefinnas för statskontorets uttalande, att i de säkerligen icke många fall, som, innan frågan får sitt definitiva avgörande, kunna påkalla understöd från det allmännas sida till

avlidne småskollärares efterlevande, i stället särskild framställning lämpligen bör göras vid varje dylikt tillfälle. Ett sådant fall föreligger nu i den förut omnämnda ansökning om understöd, som avlidne småskolläraren Peterssons änka ingivit till Kungl. Maj:t.

Av det vid förutnämnda motion fogade, i det föregående (sid. 4) omnämnda intyg av vederbörande kyrkoherde framgår, att Peterssons båda döttrar, för vilka understöd år 1911 ifrågasattes, äro födda respektive den 2 mars 1896 och den 11 oktober 1898 och således nu överskridit 18 års ålder. Något understöd för dem synes följaktligen icke numera böra ifrågakomma. Däremot torde understöd böra tilldelas änkan Thilda Petersson, som enligt av mig införskaffat intyg från pastorsämbetet i Södra Hestra församling fortfarande lever ogift och befinner sig i behövande omständigheter.

Beträffande storleken av den pension, som skulle tillkomma ensam änka, under förutsättning att förberörda pensioneringsfråga för småskollärarpersonalen skulle vinna en slutgiltig eller provisorisk lösning, hava, såsom synes av det föregående, olika meningar gjort sig gällande. Statskontoret har ansett, att pensionen för ensam änka med hänsyn till den för småskollärare nu stadgade avlöningen borde sättas till allenast 200 kronor. Lärarlönenämnden har föreslagit, att sådan pension måtte få utgå med 30 procent å det av nämnden föreslagna högsta avlöningsbeloppet för småskollärare, 1,150 kronor, således med 345 kronor. Efter samma procenttal på det av folkskolöverstyrelsen i dess förberörda utlåtande den 30 september 1916 förordade högsta avlöningsbeloppet för nämnda lärare, 1,250 kronor, skulle pensionen för ensam änka utgå med 375 kronor. Då överstyrelsen nu uttalat sig angående en provisorisk anordning av pensioneringen, har överstyrelsen förmenat, att nämnda pensionsbelopp icke borde sättas lägre än till 300 kronor.

För det fall, som nu föreligger, torde vara lämpligast att, oberoende av nu utgående eller föreslagen avlöning för småskollärarpersonalen, söka finna ett understödsbelopp, som kan anses något så när motsvara understödets ändamål. Av det anförda synes framgå, att detta belopp lämpligen kan bestämmas till 300 kronor. Understödet till ifrågavarande änka torde böra i sin helhet utgå från allmänna indragningsstaten samt tillkomma henne från och med den 1 januari 1917 under hennes återstående livstid, så länge hon förbliver ogift.

På grund av det anförda hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t tacktes, med återkallande av det under tionde huvudtiteln, punkten 10, i årets statsverksproposition till riksdagen avlätna förslaget angående beräknande under nämnda huvudtitel på extra stat för år 1918 av visst belopp för småskollärares m. fl. änke- och pupillpensionering, föreslå riksdagen medgiva,

Kungl. Maj:ts Nåd. Proposition Nr 270.

att småskolläraren Johan Severin Peterssons änka Thilda Petersson må från och med den 1 januari 1917 under sin återstående livstid, så länge hon förbliver ogift, å allmänna indragningsstaten uppbära ett årligt understöd av 300 kronor.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdde hemställen behagade Hans Maj:t Konungen i nåder lämna bifall; och skulle till riksdagen avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gustaf Florén.
